

MEGKÖZELÍTÉS

Vonattal

Budapest-Nyugati. Pályaudvar–Vác–Szob vonalon Nagymaros-Visegrád megállóhelyig. Nagymarosról Visegrádra rével, innen a Visegrád-Kisvillám menetrend szerinti Volánbusszal a Jurta-táborig.

Visegrádról gyalogosan

A Salamon-toronyon keresztül gyalogolva érhető el a panoráma út, melyen a Nagy-Villám irányában kb. 20 perc alatt közelíthető meg a tábor.

Autóbusszal (májusától szeptemberig)

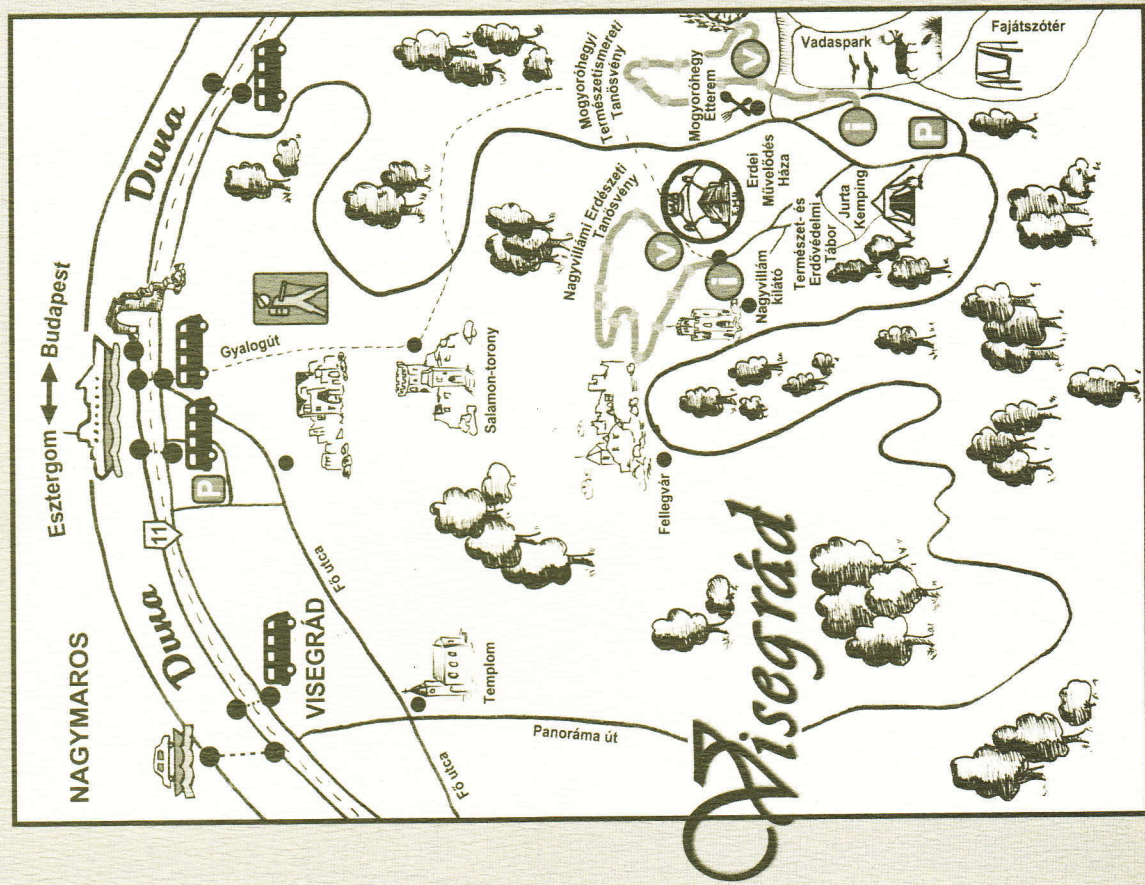
Szentendréről a Visegrád-Kisvillám járatral a Jurta-tábor megállóhelyig

Autóval és különbusszal

A 11-es főútról Visegrád-Szentgyörgypuszta elhagyásával a Park Údúlónél bekanyarodva a panoráma úton, vagy Visegrádról a Fellegrvár felől közelíthető meg. Autóbusszok csak az utóbbi útvonalat vehetik igénybe.

GPS-szel navigálókknak:

Lat N47° 47.926' Long E18° 59.589'

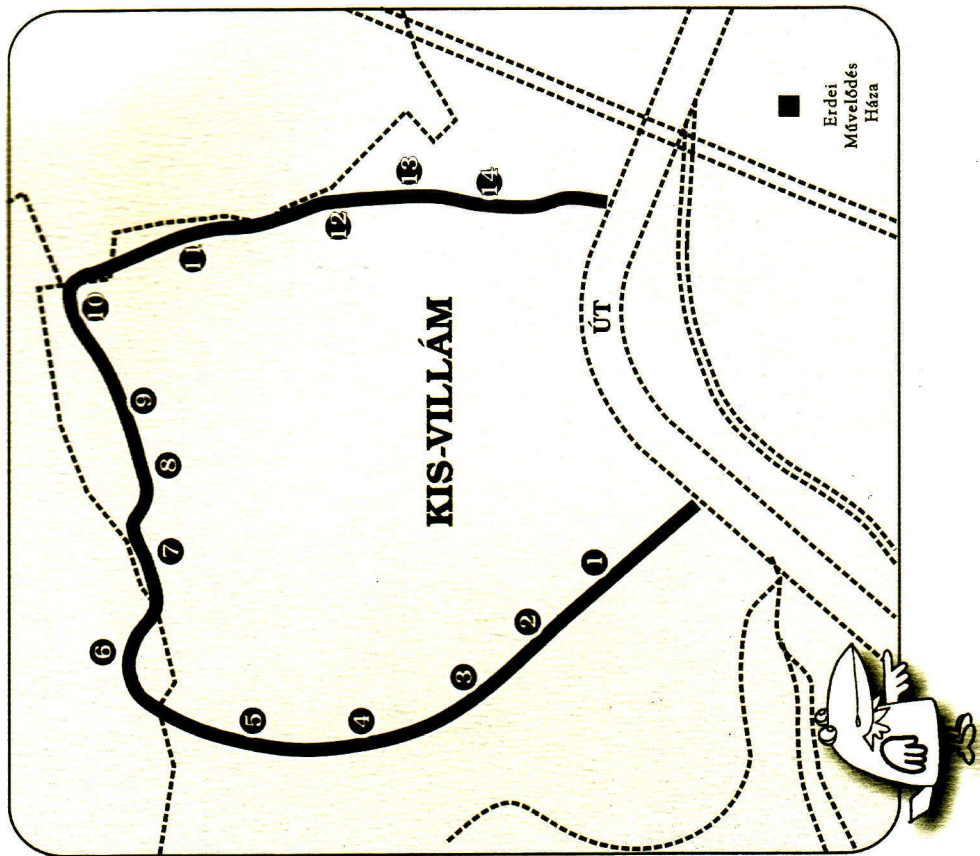

Kisvillámi Udvarágas Tanösvény

Útmutatófüzet

A főváros és környékének zöld tüdejé - Parkerdő az emberért

Szeretettel köszöntünk a Kisvillámi Vadvirágos Tanösvényen.

Olyan helyre csábítunk most benneteket, ahol távol az emberi járt helyek zajától egy kis nyugalomra lelhet a kiránduló. Mai rohanó világunkban oly kevés alkalom adódik egy kis csendes morfondírozásra, szemléltetésre, netán a múltban való merengésre. Pedig higgyétek el, időnként szükségünk lenne ilyen lelki feltöltődésre. Mert miből áll az életünk? Gyors egymás utáni villanásokból: ezt úgy hívják másképp, hogy információözönben élünk. A tévé, a rádió, s főként az internet segítségével értesülünk a legfrissebb, a legfontosabb, a szenzációs, a ki tudja miért iszonyatosan szükséges dolgokról, történjen az a világ bármely részén. Ezek az eszközök azt sugallják: szerezz, szerezz minél több információt tőlünk, mert csak akkor tudsz helytállni mai világunkban. De észrevetted-e már, hogy ezektől jobb-e a közérzeted, okosabb lettél-e, műveltebbnek érzed-e magad? Egyáltalán, van időd ezen gondolkodni? Hisz már azóta hány újabb hírt közöltek itt-ott... Minek megjegyezni bármit is erre a kis időre...

Csak kevesen látják azt, ha az emberiség így halad tovább, nemsokára nem érző, szerető lények, hanem kis távirányítóval mozgató gépezetek népesítik be bolygónkat. Nem is sejtitek, milyen közel vagyunk már ehhez! Brrr... Szép új világ... Bár csatlakoztunk az Európai Unióhoz, mégsem helyes az, ha közülünk bárki is uniós polgárnak érzi magát. Csak hiszi, hogy otthon van bármelyik tagállam területén, ahova útlevel nélkül utazhat, munkát vállalhat, tanulhat. Az első, ami ilyenkor kiderül, honnan is jött az ember. Magyar vagy? Ahogy viselkedsz, amit otthonról hoztál, még ha egyszál magad vagy is, minősíti egész magyarságunkat. Hidd el, még elgépiesedett korszakunkban is legbelül minden ember – ember. Ne akard világpolgár lenni, hisz ez a kategória nem létezik, csak a gyökértelenség, hontalanság. És ezt éreztetik veled, bármerre is jársz! Csakis akkor leszel igazi ember, ha nemzeti hovatartozásodat tudatosan képviseled. De hogy s mint lehet ezt elérni? – kérdezheted. A módszer végtelenül egyszerű: figyelj szüleid, nagyszüleid mindennapi életére. Nézd meg, mi folyik otthon, a házmunkától a beszélgetésig. Ne vonulj el azonnal szobádba magányosan, vegyél részt a család életében! Emlékezz kiskorod dalaira, mondókáira, az esti mesékre – ha már nagynak érzed magad, elég, ha csak belül, s környezetet ettől nem lát „dedósnak”! Figyelj arra, amit suliban Magyarországról tanultok, legyen az bármelyik tantárgy, ne csupán kötelező tananyagként fogd fel. Jó, tudjuk, most még nem könnyű nektek mindezt elsajátítani. De nézz a jövőbe, s ha nem is látod ennek anyagi hasznát, később rájössz, hogy nemcsak pénzből él az ember...

Amíg helyedet keresed a világban, próbálgatod az élet röges útjait, mi segíteni szeretnénk neked az útkeresésben.

Tanösvényünket bejárva, és valódi vezetőnek szánt füzetünket olvasva reméljük, felébred benned a szunnyadó nemzeti érzés, s egy óra leforgása alatt sikerül megismerned hazánk e kis szegletének kincseit, akár egy kis kódarabról, akár a magyarság virágáról is olvasol.

Hogyan használd a füzetet?

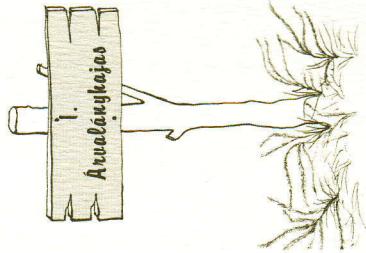
Az Erdi Múvelődés Házától nem messze, a kisvillámi autóparkoló közelében találod a tanösvény indítótábláját. A térképet tanulmányozva láthatod, hogy az útvonal szinte körbe vezet a 269 méter magas Kis-Villámon. Az út kényelmes, kitaposott ösvény, mely helyenként ugyan annyira lekeskenyedik, hogy csak egyesével fértek el rajta, ám ennek köszönhetően jól megfigyelhetők az út mindkét oldalán élő növények és állatok.

A 14 állomásponton színes információs táblákat találsz, melyeket áttanulmányozva sok érdekességet tudhatsz meg a Kis-Villám értékeiről. A képek abban segítenek, hogy könnyebben beazonosíthasd a természetben megfigyelt élőlényeket, s úgy mehess tovább, hogy már néhány állatot, virágot nevével szólíthass.

S ha tetszetek a történetek, nem kell az egész táblát hazavinned, ez a vezetőfüzet szolgálja azt a célt, hogy otthon bármikor fellapozd, beleolvass, s még többet ismerj meg ebből a csodavilágból.

Mire végére érsz a füzetnek, reméljük, észrevetted, hogy miközben végigjártad a Kis-Villámot, az ottani látnivalókon keresztül nagy utat tettünk meg hazánk történelmében is. Kérünk téged, hogy a bejárás során érezd úgy, hogy egy élő múzeumban jársz, nézz, láss, fülelj, tapints, szimatolj, de semmi élőben ne tegyél kárt! Így bármikor visszatérsz, mindig legszebb pompájában várhat téged ez a „mini bioszféra-rezervátum”.

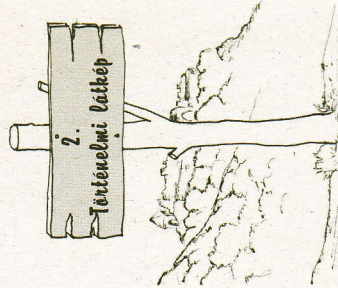
Jó utat!

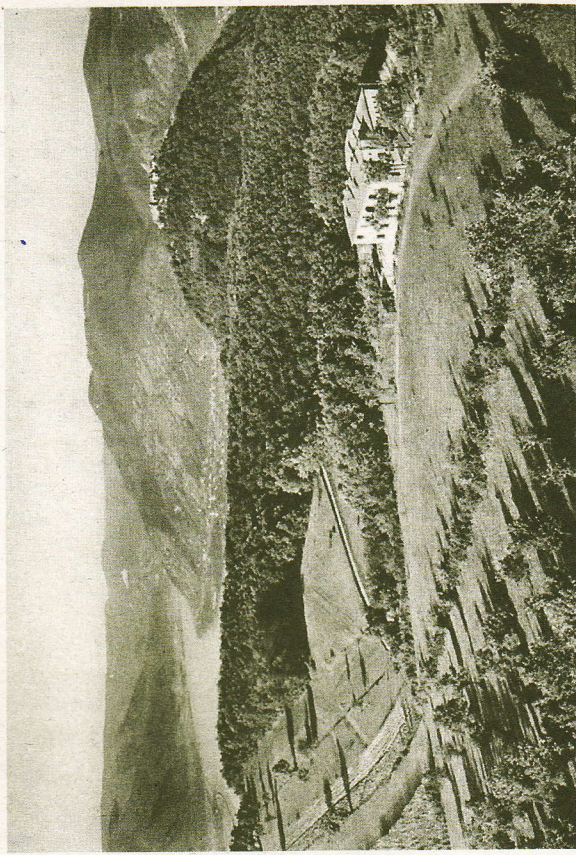
Mi az, ami először eszünkbe jut arról, ha azt a szót halljuk, hogy árvalányhaj? Talán a szélben fehéren hullámozó árvalányhajas rét, vagy a csereszék kalapját díszítő csokor? Ha az utóbbi, nézzük, hol találkozhatunk ma árvalányhaj-csokrokkal. Némely virágüzletben, a száraz virágok közt kékre-zöldre-pirosra festve szégyenkeznek társaik közt. Ritkábban valóban láthatjuk cserkész-kalapokon, fehér tollas bokrétaba kötve. Akármilyen régi hagyomány fűződik ehhez a viselethez, tudnotok kell, hogy az árvalányhajak Magyarországon ma már védettek, leszedni, csokorba kötni, főként árusítani szigorúan tilos! Ahhoz, hogy ma már védeni kell ezt a növényt, az vezetett, hogy magyar nemzeti jelképet csináltak belőle. Józsefandék honfitársaink az árvalányhajcsokorral vitték a magyarság híret szerte a világba, a magyar puszták növénye mindenhol ontotta a magyar föld szeretetének meleg sugarait. Mai kifejezéssel hungarikumnak mondanánk. Nagy keletje volt, mint jellegzetesen magyar kalapdisz, szedték is, vették is tömegével külföldre, főként Angliába. Am arra csak jóval később gondoltak, hogy Európa-szerte csakis a magyar földön élő árvalányhaj tollas szálkás termésétől megfosztva egyre fogyatkozik, sőt, a kipusztulás fenyegeti. Ugyanis tudtátok-e, hogy amit mi árvalányhajnak nevezünk, az e pázsitfűféle növény szaporítószerve, azaz a termés? S ha egy növényt folyamatosan megfosztunk magjától, egy idő után elöregszik, elpusztul, s nincs miből szaporodjon, egyre fogyatkozik, a végén pedig a faj is eltűnik. Ez történt volna híres árvalányhajunkkal is, ha időben fel nem méri botanikusaink a veszélyt, ezért védetté nyilvánították, s ezek után ma már minden jólelkű, a magyar természeti értékekre büszke emberben múlik a fajcsoport sorsa.

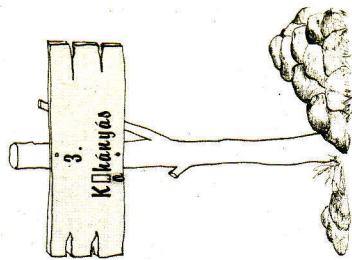
A kis-villámi árvalányhajas rétünk története mintegy fél évszázaddal ezelőtt kezdődött. Ezen a meleg, déli hegyoldalon a visegrádi gazdák szőlőt termesztettek, a szőlőből bor készült, melyet hangulatos borospincékben kóstoltattak, iszogattak a helyi lakosok. Telt-múlt az idő, a szorgalmas öregek már rég meghaltak, utódaik pedig egyre kisebb kedvvel jártak ki ide kapálni, metszeni, s már a mustillatú szüret, a közös munka eredménye sem vonzotta a fiatalokat. Hát nem egyszerűen a boltban olyan bort venni, amelyet éppen akarunk, s ráadásul még különösebb megerőltetéssel sem jár a teli palackot hazavinni? Ez a kényelmes szemlélet is hozzájárult ahhoz, hogy a szőlőföldeket a gyomok verjék fel. Lassan az utolsó karó is elkorhadt, s már csak néhány szőlőlőda emlékeztetett a hajdani öregek kemény munkájára. Nem is bánták a tulajdonosok, amikor a hatvanas évek végén a megalakuló Pilis-i Állami Parkerdőgazdaság levelét hozta a postás, miszerint az erdőgazdaság felvásárolja e felhagyott, nem művelt szőlőföldeket, gyümölcsösöket. S mi történt eközben a földek növényvilágával? Látszólag senki nem törődött velük, ám előrelátó tulajdonosa csak várt türelmesen. 10 év múlva a gazos területből zöld pázsit lett, majd újabb 15 év elteltével a szél szárnyán megérkeztek az első árvalányhaj-szemtermések. Érdekes, sertékkal borított toklásza segítségével szinte már földet érszkor befürödik a talajba, s ahogy a szél lengeti tollas szálkáját, a serték segítségével egyre mélyebbre ássa be magát. Kis-villámi árvalányhajunk rendkívül hosszú leveleket növeszt, így nem csoda, hogy botanikusaink hosszúlevélű árvalányhajnak nevezték el. Figyeld csak meg bátran érdes tapintású leveleit! Akár méteres hosszúságot is elérhet! Az árvalányhaj megtelepedése után lassanként megérkeztek a szomszédok is: agárkosbor, bíborkosbor, bérci és pirosító here, nagy pacsitafű, arany és csillagos őszirózsa tavasztól őszig varázsolja tarkává a rétet. 1978-tól már nemcsak maga az árvalányhaj, hanem tágabb környezete is védelem alá került, a Pilisi Tájvédelmi Körzet megalakításával. 1997-től fokozódott a védelem: a Duna-Ipoly Nemzeti Park egy kicsiny szegletét képezi Kis-Villámunk. De hiába törvény, minden hegyen nem állhat természetvédelmi őr... De milyen veszély fenyegetheti e békésnek tűnő tájat? Esténként a közeli vízmásából előmerészkedő vaddisznókonda turásával tehet kárt. Ez ellen vadászattal, a turások helyén tisztító kaszással védekezhetünk. Te is sokat tehetsz azzal, ha csak szemléled, de nem gyűjtöd nemzeti növényünket. A legnagyobb probléma azonban az, ha az ember a természet

rovására terjeszkedik. Márpedig manapság egyre nagyobb divat a technikát „zöldíteni”, azaz „védetlen” védett területeket különböző létesítményekkel beépíteni. Ne hagyjuk, hogy a Kis-Villámmal is ez történjen! Ez az utolsó olyan terület, ahová a mai ember még nem tette be a lábát. Maradjon a növények és állatok birodalma, ahol zavartalanul élhetnek féltve őrzött kincseink, melyek pusztta létükkel ugyanúgy hirdetik a magyar föld dicsőségét, mint hajdan a kalaphoz tűzött árvalányhajcsokrok.

Gondolnád-e, hogy a látott kövek a rómaiaktól a mai korig mi mindentől mesélnek? Az alattunk elterülő völgyet, a Várkertet ma zöld növénytakaró borítja. Azonban a kép csalóka! Száguldjunk vissza az időben jó néhány évszázadot, s elámulunk, hogy hajdan miféle pezsgő élet folyt itt, melynek voltak békés és háborúval terhes, szomorú korszakai is. Állítsuk csak meg időgépünket a 300-as éveknél. Régebbi időkben most nem érdemes kutatni, hiszen ennél korábbi időszakokról régészeink is keveset tudnak. Ha tanultál már történelmet, tudhatod, hogy az időszámításunk szerinti IV. században itt még nyoma sem volt a magyarságnak. Viszont marcona római katonák védtek a Duna mentén húzódó határvidéket. Ugyanis ebben az időben a mai Magyarország dunántúli része Pannónia provincia néven a nagy Római Birodalomhoz tartozott. A hódítások után úgy fordult a politikai helyzet, hogy itt, a Dunakanyar vidékén támadtak a birodalomra legerősebben az ellenséges barbár néptörzsek. Több oka is volt ennek. Egyrészt úgy vélték, hogy a kanyargós, kevésbé belátható határvonalon gyengül az őrizet, így gyakrabban tudnak meglepetésszerű támadásokat alkalmazni. Másrészt ez a határ volt legközelebb a birodalom szívéhez, Italiához. Ám tudták ezt a rómaiak is, ezért itt készülték fel legalaposabban a védekezésre. Ennek ma már csak nyomait láthatjuk. A Vár-hegytől jobbra lévő Sibirik-dombon állt az a kőfallal körülvett katonai tábor, mely a határvédő katonák szállásául szolgált. Emellett azonban jelentős szerepe

A magyar történelem viharai Visegrádot éppúgy sújtották, mint Magyarország többi részét. Többször is elnéptelenedett a település, a tatárdúlás és a hosszan tartó török uralom után újra kellett népesíteni Visegrádot. A mai lakosság ősei az 1700-as évek elején németföldről érkeztek, többségük a Dunán csorgott le kisebb-nagyobb hajókkal. A török uralom nyomán megüresedett falvakban települtek le, és lépésről-lépésre megteremtették a mindennapi életfenntartáshoz szükséges körülményeket. Először is házakat kellett építeni. Ehhez kiváló építőanyagnak bizonyult az a rengeteg faragott kő, mely a porig rombolt. Visegrád középkori híret dicsőítő Fellegvár, Alsó-vár és a királyi palota falaiból maradt. Mai szemmel nézve ez a leleményesség elítélendő, hiszen ezzel is hozzájárultak ahhoz, hogy történelmi emlékeink hosszú időre feledésbe merüljenek. Amíg a falutól viszonylag távol eső fellegvár és az Alsó-Vár falai, alapjai felismerhető formában maradtak fenn az utókornak, addig a Mátvás korában „földi parádicsomként” emlegetett királyi palotát szinte teljesen elhordták, és a XIX. század végén a csodával határos módon találták meg egy faragott kő segítségével egyáltalán azt a helyet, ahol ez a pompázatos építmény állhatott.

De ne hibáztassuk az új házára lelt telepeseket. Ebben a korban a létfenntartás, a mindennapi élethez szükséges javak előteremtése fontosabb szerepet játszott az ember életében, mint a múlt illetékességének való megőrzése. Rádásul szigorúan szabályozták az állattartást és a növények termesztését is. Hinnétek-e, hogy micsoda harc árán alakíthatták ki azokat a csepásokat, ahol a környező hegyekre felhajthatták a szarvasmarhákat legelni? Ezt még megelőzte az a hosszú korszak, mikor a Nagy-Villám, Kis-Villám, Mogyoró-hegy erdeinek egy részét kiirtották, hogy valahol földművelésre, legeltetésre való földet nyerjenek. E terület mezőgazdasági művelése egészen az 1950-es évekig folyt. Vajon milyen növények éltek itt fenn, ahol ma vadvirágos réteket, ligetes-bokros vadbúvókat látunk? A Kis-Villámnak ezen a déli, napsütötte oldalán, s az alattunk elterülő Sibirik-dombon jóféle szőlőt termesztettek. De sok család élt ekkoriban a szőlőből készült borból! Lent a faluban sorban épültek a pincék, virágozott a kereskedelem. A frissen

volt a határőrzetben is, hiszen a Duna partján lévő, egymástól látótávolságra felépült őrtornyok jelzéseit a katonai tábor bejáratául szolgáló őrtoronyban fogadták, így azonnal tudtak katonákat küldeni azokra a pontokra, ahol az ellenséges barbár seregek támadtak. Ilyen alaposan megszervezett határvédelemmel szemben nem tudtak sikeresen fellépni a kvád nemzetiségű törzsek. Azt, hogy manapság már nyomait is alig látjuk római emlékeknek, nem az akkori népek győzelmeinek köszönhetjük. A túlterjeszkedett Római Birodalom már nem bírta falait összetartani: külső és belső események sorozata a birodalom felbomlását okozta. Pannónia testvérnépünknek nevezett, Attila vezette hunok kezébe került. Az ez után következő évszázadokról keveset tudunk. A rómaiak által Pone Navata-nak nevezett határőr-település valószínű, hogy a hunok elől menekülő germán néptörzsek romboló tevékenységének esett áldozatul. Szlávok is járhattak e területen, mert míg településünk római kori nevét már senki sem használja, bizonyított, hogy a 800-as években már az alattunk elterülő területet Visegrád néven említik. S e név, bárholgy csűrjük-csavarjuk, bizony szláv eredetű, még ma is érti jelentését szlovák, szerb, orosz, lengyel, s megannyi szláv nép: e név hallatán egy magas helyen épült vár lebeg szemük előtt. A hagyomány szerint a szlávok a Dunán közelítették meg településünket. Felhízték a vizről igen meredek oldal tetején felépült katonai tábor romjaira. Ez volt az a magas helyen épült vár, amit az ő nyelvükön Vise (= magasabb)grád(=vár) néven illették. A Vár-kert történetének legjelentősebb korszaka a magyarság bejövetelével kezdődött. Ám ők már egy lakott települést találtak itt, hiszen az avarok már ki tudja, mióta telepedtek meg ezen a területen. Maga a lakosság félig földbe süllyesztett, kemencével fűthető, 7-10 m²-es házban lakott. De csak rossz időben tartózkodtak huzamosabb ideig bent, mert életük nagy részét a szabadban töltötték. Munkájuk többek között kézművesség és fémek megmunkálása volt. Erről a régészek által feltárt kemence- és fémműves építmények tanúskodnak. A település központja a rég lerombolt római katonai tábor helyén felépült ispánsági vár volt. Itt található annak az épületnek a maradványa, mely joggal viselhetné a Salamon-torony nevet. Ugyanis itt raboskodott a XI. században, tehát közel 1000 évvel ezelőtt I. Andrást fia, Salamon, aki sok-sok trónviszály során az akkori király, I. László életére tört. Két évig töltötte itt megérdemelt büntetését, ezután, mai szóval úgy mondanánk, amnesztiával szabadult. De honnan az a tévedés, hogy a Sibirik-dombtól lefelé, a Vár-hegy oldalában épült, ma is szinte teljes épségében látható épületet nevezik Salamon-toronnak? A krónikák szinte teljes épségükben átvészelték történelmünk viharait, ellentétben a várakkal, épületekkel. Amíg Salamon raboskodásának története mindvégig felszínen maradt, addig a Sibirik-dombon és a Vár-kertben elterülő első Visegrád település a tatárok martalékává vált. Az 1241-42-es tatárjárárs során olyanmire elpusztult a település, hogy a további évszázadok során a föld, a növényzet lassanként eltüntette szemünk elől. A XIX. században, mikor fellelőült az érdeklődés történelmünk, történelmi emlékeink iránt, újra köztudatba került Salamon bebörtönzésének története. Ekkoriban toronyszerű építmény már csak az Alsó-vár lakótornya volt, így egyértelmű, hogy ide „helyezték” Salamon börtönét. Csakhogy arra nem gondoltak, hogy ebbe a toronyba sohasem zárhatták be Salamon királyunkat, hiszen ő az 1060-as években raboskodott Visegrádon, a lakótornyot pedig közel 200 évvel később, a tatár pusztítás utáni újjáépítési lázban, a visegrádi várrendszer részeként IV. Béla király parancsára építették 1258-ban! Ekkoriban lett kész a várrendszer legfelső tagja, a Fellegvár, valamint legalsó tagja, a Duna partján található vízbástya is. Ezeket az épületeket egy összekötő zárófal tette várrendszeré. Visegrád története ezek után új helyszínen, a várfal védelmében, a település mai területén folytatódik.

préselt mustból még a gyerekek is kaptak, majd Márton napján a felnőttek már az újbort kóstolgatták. Am a XIX. század végén a filoxéra nevezetű gyökértetű károsítása nyomán teljesen kipusztult a szőlő, s így sok család maradt kereset nélkül. Az egykori pincéket lakásokká alakították, a szőlőföldséket pedig vagy teljesen magára hagyták, vagy gyümölcsösökké alakították. Néhány helyen, mint például a Nagy-Villám déli szomszédján, a Fekete-hegyen újra próbálkoztak szőlőtelepítéssel, de a régi, jó világot visszahozni már nem tudták.

Arról már korábban olvashattatok, hogyan alakult ki a táj mai képe. Most viszont olyan szemmel nézzünk körül, hogy észrevegyük, mik azok a jelek, amik a hajdanvolt mezőgazdálkodásra utalnak!

Talán már feltűnt nektek, hogy itt a Visegrádi Kirándulóközpontban a szépen gondozott kaszálóréték nem egybefüggőek, hanem helyenként fa- és bokrosorok hálózatként be a tájat. Bújjunk csak be a bokrok közé, s nézzük meg, miből nőnek ki növényeink! Mintha egykori kőscancok nyomaira bukkannánk, olyan kép vár minket. Vajon miről mesélnek nekünk ezek a hosszán elterülő kőcupacok?

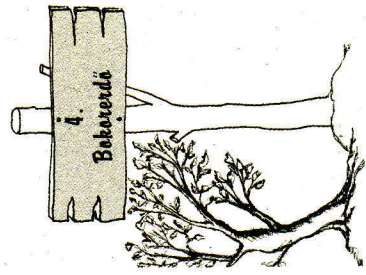
Maguk a kővek még jó 15 millió évvel ezelőtt, a Nagy-Villám helyén működő vulkán működése során kerültek ide. Vulkánunk több millió éven keresztül működött, hol lávát, hol vulkáni hamut, hol kisebb-nagyobb kőveket, vulkáni bombákat ontott ki magából. E korszak vége felé az utóbbiakból jutott leginkább a környékre. Sok minden történt azóta e tájon, végeredményben egy viszonylag sekély, 10-30 cm vastag talajréteg fedte be a kőveket. Mikor elkezdődött a környéken a mezőgazdasági művelés, a talajt rendszeresen szántották, ásták, a növények körül pedig kapálták. Természetesen minden gazdának saját földje volt, melynek határát nem kellett még akkoriban átjárhatatlan kerítéssel jelezni, elég volt, ha valamiféle természetes dolog jelölte a határt. A földmunkák során a vékony talajréteg alól mindig előkerültek a kisebb-nagyobb kődarabok, melyek útjában voltak ekevasnak, kapának, ásónak. Ezeket mindig arra a részre hajították, "hányták", ahol nem művelték a földet, azaz a telekhatarokra. Hosszú évek során a kőhányások csak nőttek, növekedtek, ezzel világosan jelezve az egyes földek határait. Az idő múlásával egyre több növény jelent meg ezekben a sávokban, olyan fajok, melyek magjai tán évekig itt aludtak hosszú álmukat, vagy pedig a környékbeli, természetes élőhelyekről kerültek ide a szél szárnyán, vagy állatok segítségével. E növényeket a gazdák nem bántották, hagyták, hogy természetes "kerítés" növekedjen belőlük. Nézz csak körül, hány helyen látsz ilyen becserejésedett, beerdősödött kőhányást! Szemben, a Nagy-Villám északi, alsó lejtőin kukoricát termesztettek. Itt a Kis-Villámon, mint már említettük, szőlőtermesztés folyt. S ahová már szem nem lát el, a Mogyoró-hegyen gyümölcsösök voltak. A mai botanikusok szemével nézve a kőhányásokat, újabb történet bontakozik ki értő szemünk előtt. Ugyanis ezek a növénygyüttesek őrzik maig is azokat a növényfajokat, melyek még a művelés megkezdése előtt borították a területet. Ennél hitelesebben krónikák sem írhatnák le a régmúlt botanikai viszonyait! Ezért kötelességünk, hogy ezt az élő múzeumot őrizzük, védjük, s környezetével együtt a mai állapotában fenntartsuk.

Amint az úton továbbhaladunk, egyre záródik felettünk a lombkoronaszint. Mégsem mondhatjuk, hogy egy tekintélyt parancsoló, hatalmas fákból álló erdőbe értünk. Hiszen az itt élő fák épp csak akkorák, mint egy-egy megtermett bokor! Mégis rengeteg szépséget rejt egy ilyen erdő. Ha kicsit távolabbról szemléljük, láthatjuk, hogy a fák kisebb csoportokat alkotnak, s körülöttük rétfoltok találhatók. A fák törzse vékony, de kemény, hiszen itt nem fiatal fák élnek, hanem olyanok, akik már megérték jó néhány évtizedet, de az itt lévő vékony talajból édeskeves táplálékot tudnak felszívni. Nem csoda hát, ha évente égvérűiük száma ugyan növekszik, de mindig csak egy keskeny réteggel. Ezek a fák hasonlatosak azokhoz az emberekhez, akik nehéz körülmények között élnek ugyan, de szívós munkával fenntartják magukat, s csak szikár alkatukon látszódnak mostoha körülményeik. A bokorerdő fái gyakran csokrosan nőnek: többől többféle elágazó törzscsokrot növeszt, s így lesz megjelenése is bokroszerű. Mások magánosan állnak, de törzsük csavarodott, girbegurba. Lássuk csak, kik ezek a fajok, akik tűrik a szárazságot, kevés tápanyaggal is megelégednek. Leggyakoribb itt a virágos kőris, melyet felismerni sima, szürke kérgéről, összetett leveleiről, hisz az év nagy részében ez a két feltűnő tulajdonsága látható. Ritkán virágzik, de ha beindul, május elején koronája a sok virágtól szinte vattacukorpamacsra emlékeztet! Szeptember végén a bokorerdő fái kezdenek leg hamarabb színesedni, s köztük elsőként a legszínpompásabbként a virágos kőris. De nézzük meg, kik a szomszédai! A cseretölggyel már találkozhattok más erdőkben, ahol szép, természetes méretet ölthet. Am itt a déli, napsütötte hegyoldalon igencsak csemevész növekedésű! Ebben társa egy viszonylag kevésbé ismert tölgyfaj, a molyhos tölggy. Ez a virágos kőrisrel együtt adja a bokorerdő karakterét. A molyhos tölggy igencsak hasonlít a kocsánytalan tölggyre, de ha leveleinek hátoldalát megnézed, véggigmítod, finom bársnyos szőr, bunda borítja. Ez a borítás látható a fiatal vesszőkön is, csak jó közelről szemlél meg! Kérget is tapintsd meg, meg éles különbséget tapasztalsz a kőris és a tölggyek kérge között. Ez utóbbiak mélyen repedezettek, korántsem olyan kellemes tapintásuk, mint a virágos kőrisé.

A fő fajok után jöjjenek azok, akik kisebb mennyiségben ugyan, de mégis képviseltetik magukat bokorerdőkben: a mezei juhar, "ötujjú" leveléről, valamint propellerként pörgő szárnys terméséről ismerhető fel. Annál nehezebb közeli rokonának, a hazánkban ma már csak itt-ott fellelhető tatárjuharnak azonosítása! Ez az a juharfaj, amely szinte csak természetes állapotban árulja el rokonai kapcsolatait, hisz ugyanúgy lehet "helikopterezni" vele, mint a többi juhar termésével. De leveleiben csak a szakember fedezi fel az "ötujjúságot". Ha ilyen "gyanús" fára bukkansz, te is megpróbálhatod beazonosítani!

Ákár hiszitek, akár nem, itt a Kis-Villámon a magyarországi bokorerdők különleges formájával találkozhattok. Arról már bizonyára értesültetek, hogy ez a vidék egy kicsit az Északi-középhegység, egy kicsit a Dunántúli-középhegység részének is tekinthető. Nem is csoda, hiszen iskolában már tanultátok, hogy a két hegységcsoportot a Duna választja ketté, mely itt folyik alattunk. Ha most gondolatban az Északi-középhegység bokorerdeibe látogatnánk, s csak a fajokokat nézegetnénk, bizony virágos kőrist hiába keresnénk. Mi ugyan alig érezzük, de ez a fajaférzékenységnél fogva bebizonyítja, hogy az Északi-középhegységben hűvösebb az éghajlat, mint a Dunántúlon. Ezért a virágos kőris főként a Dunántúli-középhegység déli oldalait díszíti. Ellentétben a tatárjuharral, ez a fajafaj, mint nevében is benne van, keleti elterjedésű, és ugyan átkerült hozzánk a Duna nyugati oldalára, de a Visegrádi-hegységnél tovább már nem haladt nyugat felé.

Ha ezt a matematika nyelvénél akarjuk leírni, képzeli-jétek el a két középhegységet úgy, mintha halmazok volnának. S ha két halmaznak akarjuk leírni, közös elemei is, azt hívjuk a halmaz metszetének. És mi most pont ebben a metszetben állunk! Az adja sava-borsát Visegrádi-hegységünknek, hogy itt megtalálható mindkét középhegységre jellemző növényfajból jó néhány, ezért oly gazdag itt az élővilág.

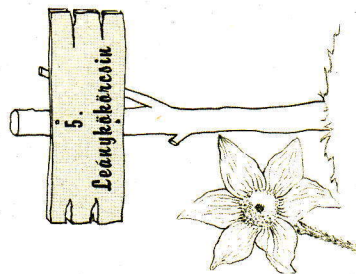
Egyedülálló a facsoportokat körülvevő rétfoltok növényvilága is. Számos védett, ritka növény virít itt márciustól november végéig. Szerényen húzza meg magát a nagy pacsirtafű, a kakukkfű, finom megjelensévé szegélyezi utunkat júniusban a hegyi és az árlevelű len, s magas természetével már messziről virít a sárga virágú foltos véreslapu, a védett budai imola.

Különösen szép, mikor a bérci és a pirosló here virágba borul. Szinte kiragyognak fejcséikkel a rét többi növénye közül.

Már többször volt arról szó, hogy itt mintha egy különös múzeumban járnánk: látszólag lényegtelen dolgok mesélnek a régmúltról. Most is visszakanyarodunk az időben, meghozza több, mint ezer esztendő. S még egy varázslatot teszünk: a hegyoldalt „kiegyenesítjük”, vízszintessé tesszük. Máris hopp, hol is vagyunk: a Kárpát-medence nagy, alföldi vidéké! Szinte hihetetlen, de a ma szántóföldekkel teli Alföldünk valaha erdős-ligetes vidék, szakszóval erdősszevpep volt. Amit itt most a Kis-Villám oldalában láttok, olyan szerkezetű erdő borította az Alföldet. Állatvilága ismerősen más volt, mint amit ma láthatunk. Mennyivel izgalmasabb lehetett az alföldi élet a természetben, mint ma! Honfoglaló magyaraink még a régi képbén gyönyörködtek, miután a monda szerint a csodaszarvast kergetve Magor eljutott ide, a magyarok mai hazájába. Csodaszarvasunk valóban jó helyre vezérelte őseinket, bizonyítja az is, hogy hosszú vándorlás során innen, a Kárpát-medencéből már nem kívánczolt a magyar máshová. Ám hiába a múlt utáni vágyakozás, az Alföld megmarad élelmiszertermelő helynek, a hajdani erdősszevpep képét pedig itt kell őriznünk, ahol hasonló képbén megmaradt számunknak, az utókornak.

Az ilyen bokorerdőket az erdészek sem kezelik. Véderdőként vannak nyilvántartva, ami azt jelenti, hogy vagy talajvédelmi szerepe van a fának, vagy védett természeti értékek miatt természetvédelmi erdő besorolást kapott.

Most már láthatjátok, mennyi mindenről mesél egy göcsös-csokros, füves-bokros ligetszerű bokorerdő.

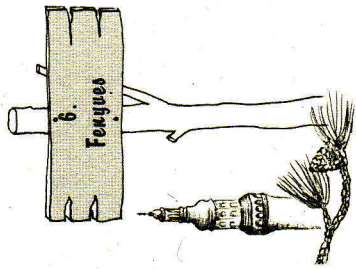
Az állatok már bizonyára sokat hallottál, olvastál, hogy földünk élővilága az évmilliók során mennyit változott. Sok növény, sok állat végleg kipusztult, de szép számmal akadnak olyanok is, akik a fejlődés egy bizonyos fokán maradtak, s ugyan alkalmazkodtak a mai körülményekhez, de ősi tulajdonságaikat még mindig őrzik. Itt él egy olyan növény, mely régi korok tanúja – abból az időből származik, mikor a növényvilág fejlődése előtt két út állt: az egyszikűek és kétszikűek választója. Ez a növény, a leánykőrcsinsz az egyszikű-kétszikű szétválás kezdeti pontján keletkezett, sok-sok millió évvel ezelőtt. Mint ősi típusú, még azóta sem tudja, melyikhez ághoz tartozik, ezért fordulhat elő, hogy rendszeren 6 szíromlevéllel rendelkezik, ami manapság inkább az egyszikűekre jellemző – gondolj csak a jól ismert tulipánra. De ha március idején figyelmesen végigszámláljuk a leánykőrcsinsz szirmait, meglepő változatosságot tapasztalhatunk – 5, 7, sőt 8 szíromlevél is van egy-egy virágon! Ebből a legfontosabb az ötös szám, mert ez a kétszikű növények számszámára jellemző – próbáld csak felidézni az ibolya virágját! Ez az élő múzeum ugyancsak tartogat még meglepetéseket számunkra. Nem is gondolnátok, mennyit jelentett az állatvilág fejlődésében a növények fejlődése! Ez főként a rovarokra érvényes. Hiszen a rovarok azért szállnak virágról-virágra, hogy gyűjtsék a jó édes nektárt. A növények egy része viszont ezt kihasználva szinte tálcán nyújtja a virágot nekik. De valamivel fel kell hívniuk magukra a figyelmet! Ezt a célt szolgálja a virágok feltűnő színe, formája, s nem utolsósorban a csalogató illatanyag. Ám ez még nem magyarázza meg a fejlődést. Azt bizonyára te is észrevetted, mennyiféle virágforma létezik körülöttünk. Némely növény jellegzetes virágformájáról kapta nevét is, gondolj csak a harangvirágra, gyöngyvirágra, sisakvirágra, vagy a kertekből jól ismert

oroszlánszájra, avagy tátikára. Míg az egyik virágba mi is könnyűszerrel belelátunk, s ha megszagoljuk, orrunk tiszta virágor lesz, addig sok virágból csak speciális „szerszámmal” lehet elcsalogtatni a porzót, úgy elrejt. Ez utóbbiakhoz kellett hát alkalmazkodni a rovaroknak. Mert hát ezek a furfangos virágok nem csak porzóikat rejtették el, hanem a „mézeshadzagot”, a nektárt tartalmazó részeket is a virág legelrejtettebb zugába helyezték. Ehhez alkalmazkodni, módosulni kellett a rovarok testfelépítésének is. S amíg a rovar szájszervével keresgéli az édességet, észrevétlenül potrohukra kerül a virágpór. Ezután már nem is kell más, minthogy a következő virágra szállva a virágpóra áhítózó bibére kenjék a port, s ezzel útját indítják a termés keletkezésének. Ám a növények fejlődéstörténete úgy mutatja, hogy az állatok által történő beporzás ősi, elavult dolog. Az újabb keletkezett, biztosra menő növények a szélbeporzást választották. Ők azok a függetlenségre törekvők, akik tudják, hogy kedvezőtlen időjárás, mint hűvös, esős tavasz, nyárelő idején a rovarok nem igazán mozognak, s ha nem látogatják a növényeket, oda az azévi termés! A szélporozta növények ekkor is vígan élnek: szél fújhat melegben, hűvös és hideg időben, az ő magtermésük feltétele időjárástól függetlenül biztosított. De milyen jó a természet: nagy számban megtartotta az évmilliókkal ezelőtti kialakult ősi típusú növényeket, s mellettük megmaradtak a fejlődés során sorban következő növénycsaládok képviselői is. Így mind a mai napig szükség van a rovarokra, a sok rovar porozta növény miatt is.

Térjünk vissza ősi növényünkhöz, a leánykőrcsinszhez! Ezt a növényt nemcsak a rovarok áhítózzák, hanem bizonyos állatok alig várják, hogy jöjjön a tavasz, s kibontsa szirmait, kinyújtsa virágocsányát. Nem, most nem magunkra, az állatvilágból kiemelkedett emberekre gondolunk, hanem egy hosszú fűlű, növényevő emlősre, aki a hosszú tél után alig várja, hogy friss, zseme, nedvdús táplálék teremjen a réteken. Mezei nyúl pajtasunk az illető, aki vitaminhiányát csillapítja nyakon ragadja leánykőrcsinszünket, s elrágcsálja a virág alatti szárrészt, a virágocsányt. Bizony-bizony ezzel nyúl koma megfosztja a növényt sok-sok mag érlelésétől. De nevezhetjük-e ezt természetkárosító cselekménynek? S ha a nyúlunk szabad, mi miért nem vihetünk haza pár szálát ebből a törvény által védett növényből? Látjátok, itt van jelentősége annak, hogy az ember valaha kiemelkedett az állatvilágból. Amíg a nyúl ösztönösen, éhségét csillapítva rágszál, addig az ember, aki mai szerepe szerint felelős azért, hogy a Föld élővilága fennmaradjon, a pillanatnyi gyönyörködés kedvéért szedeget virágot. Ám nekünk eszünkkel kell felmérnünk azt, hogy a néhány percig tartó, azután elhervadó virágcsokor ér-e annyit, mint minden évben kilátogatni a virágos rétre, gyönyörködni az egyre nagyobb számban virító növényekben. Gondolj arra is, hogy rengeteg növény pontosan a virágzás miatt áll a kipusztulás határán Magyarországon, s ezért lett védett!

Visegrádon jelenleg 51 féle védett növényfaj él. Ezek egyike a leánykőrcsinsz is, 1-1 fő eszmei értéke 10 ezer forint. De ismered-e a többi félszáz növényfajt, melyek szintén védettek? Ugye nem? Sosem tudhatod, mikor szakítod le a legutolsó szálát egy virágból. S ha az első, legnagyobb lépést meg akarod tenni afelé, hogy valódi természetvédővé válj, nézd, szagold, simogasd, fényképezd a növényeket, de semmilyen részét ne szakítsd le, ne vidd haza!

A fenyves szó hallatán a legtöbb emberben sötét, zúgó, tekintélyt parancsoló, egyben templomi hangulatú erdő képe jelenik meg. Szinte érezzük a gyantaillatot, lábunk is mintha puha tűlevelavaron taposna. Körülöttünk magas, sziklás hegycsúcsok, fejük felett szirti sas kering, fiatal zergére lesve... A múlt század elején Magyarország is büszkélkedhetett ilyen tájjal. A Tatra erdei, a Hargita havasai még magyar földön voltak. Természetes is volt ez akkoriban, hisz évszázadokon keresztül nemcsak a Kárpátok bércei, hanem három tenger is határolta hazánkat.

Aztán jött a tragikus Trianon, s Magyarország területe harmadára csökkent, a Kárpát-medencébe szorult. A régi haza visszaállítására többször próbálkoztak a magyarság, ám e kísérletek mind kudarcba fulladtak. Így született meg az a kifejezés, mely régen hiányzott szótárunkból: határon túli magyarok... Az erdészek „hazájában”, Sopronban megpróbálkoztak

azzal, hogy csonka hazánkban legalább ott, a Soproni-hegységben meghagynak egy olyan fenyves, mely mindig emlékeztetni fog minket az elszakított Kárpátokra.

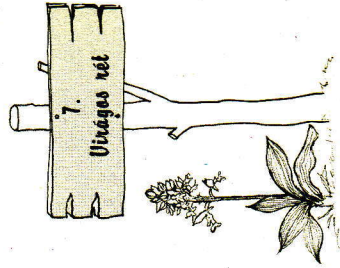
Ámde ez a próbálkozás tulajdonképpen véletlenszerű volt. Született valaha Sopronban egy olyan határozat, miszerint a város előjárói jogot kaptak arra, hogy a városhoz tartozó erdőségekből mindenféle ellenszolgáltatás nélkül, ingyen bármilyen mennyiségű fát kitermelhettek.

Ennek következményeképpen, mire az akkori erdészek észbe kaptak, Sopron hegyvidéke egy tarra vágott pusztasággá változott. Tulajdonképpen ez még jóval a Trianoni békeszerződés előtt volt, és nem is igen tudatosan történt a soproni erdő fenyvesítése. A válasz ennél sokkal egyszerűbb: az akkori erdőgazdaságban ez idő tájt lucfenyő csemetékből állt rendelkezésre olyan mennyiség, amivel ezt az erdőt gyorsan be tudták telepíteni. Az is szempont volt, hogy a lucfenyő honos fajainkhoz –tölgyhöz, bükkhöz- gyertyánhoz képest- sokkal gyorsabban nő fel és így hamarabb válik gazdasági szempontból értékesíthetővé az erdő. Az eredeti terv az volt, hogy 40 év után ezeket a fenyveseket szép lassan elkezdi kitermelni, és újra visszaállítja az erdő eredeti állapotát, melyben a már említett honos fajok, elsősorban a bükk és a gyertyán lett volna a domináns, melyek a magasság miatt annak idején eredetileg is itt érezték jól magukat. A 40 év elteltével,

mikor a termeléseket el kellett volna kezdeni, szólt közbe a politika. A magyarság számára különös szimbólummá vált a soproni fenyveserdő. Annak a veszteségnek, amit Felvidék, Erdély fenyveseinek elvesztése által keletkező ür pótlására szolgált, vált alkalmassá a soproni fenyőerdő. A magyarság nagyon komoly erőket mozgatót meg azért, hogy a soproni fenyőket ne termeljék le, ne vágják ki. Hiszen számukra ez jelentette azt az érzést: hogy ez legalább megmaradt nekünk. Az erdészek hiába próbálták szakmai szempontból indokolni e döntés helytelenségét, nagyobb volt a nép által gyakorolt nyomás. Aztán az évek múlásával bebizonyosodott, hogy hiába a magyarságtudat, hiába a Sopron fenyveseirel dobogó tízmillió magyar szív, a természet által diktált menetrendet nem szabad megváltoztatni. Jöttek a hatalmas erdőtüzek, amik egycsapásra hatalmas erdőterületeket emésztettek fel, hiszen a fenyő még nedves állapotban is igen jól ég, és nem voltak egyéb fajokból álló erdősávok, melyek ezeket a hatalmas tomboló tüzeket megállíthatták volna. Még magához sem tért a fenyves, mikor egy újabb természeti katasztrófa tizedelte meg fát. A Trianonra emlékeztető fenyvesek szüfertűzés áldozatai lettek. Ezek a bogarak ott tudnak iszonyatos kárt okozni, ahol nem elegendő a csapadék, száraz a talaj. Gyorsan szaporodnak, és képesek táplálkozásukkal egész erdőket elpusztítani. Nem könnyű ellenük védekezni úgy, hogy a káros anyagokat, mérgeket elkerüljük. Ám kitaláltak erdészeink egy olyan módszert, mellyel a „szerelmes” him bogarakat egy csalogató illatanyaggal, melyet a szűzbogarak páriuk hívogatóására amúgy is termelnek, megtévesztik. Ezáltal a párosodást, majd újabb utódok nemzését akadályozzák meg. Ezt a módszert feromonos biológiai védekezésnek nevezzük. Sikeresen alkalmazták, mert a szüfertűzést megállították, ám az addig elpusztult fák tömegével már nem tudnak mit kezdeni. De miután az erdészek ezt a problémát is megoldották,

napiainkban egy újabb, ez idáig ezen a területen ismeretlen betegség, a gombásodás kezd pusztítani a már így is jelentősen lecsökkent állományt. A gombák egy része valóban szép lassan el is pusztítja a fát, de legújában egy olyan gombafertőzés ütötte fel a fejét, mely magát a fát nem pusztítja el, sőt még a fa anyagát sem károsítja, ámde egy igen különös kék elszíneződést okoz a fa belsejében. S ez ráadásul kívülről egyáltalán nem látható, tehát csak akkor derül ki, miután a fát már kivágták. Ezáltal a felhasználhatóságot igen jelentősen korlátozza. Hiszen ki szeretne világoskék fenyőoszlopokat, halványkék fenyőpadlót látni otthonában? Így ezeket a fákat az építőiparban például szarulának, vagy egyéb olyan helyeken tudják csak felhasználni, ahol az esztétikai szempontok háttérbe szorulnak. Ámde leleményes „sógoraink” Ausztriában rájöttek, hogy gyönyörű szép világoskék fűszobába való lambériát lehet ebből a fertőzött fából készíteni, megspórolva így az utólagos festés, színezés költséget. Mégsem örülünk ennek a jelenségnek, hiszen ez is azt bizonyítja, hogy fel sem tudjuk mérni, hogy mi minden fogja még megtámadni ezeket a nem megfelelően telepített és nem megfelelően „gondozott” fenyveseket. Hiába fáj a szívünk Sopron fenyőit, be kell látnunk, hogy hiába a nemzeti öntudat, hiába a jószándék, a természet egy idő után önmagától is helyreállítja az emberektől elkövetett hibákat.

Ha jobban megfigyeltük itt a Kis-Villámot ezeket a fenyőfákat, magatok is láthatjátok, hogy nem lucfenyő, a hagyományos „karácsonyfá” alkotja ezt a kis erdőfoltot, hanem egy hosszú tűlevelű fajt, a fekete-fenyőt. Erről a fáról tudják az erdészek, hogy a luccal ellentétben kifejezetten a szárazabb, melegebb helyeket kedveli, s annak idején a kopár, fátlan, száraz hegyoldalak beerdősítését végezték velük. Ezt hívják szaknyelven kopárfátásnak. Bár a szándék jó volt, hiszen ezzel erdőterületeinket kívánták növelni, ám számos értékes gyepterületet tettek tönkre. Ma már sehol sem végzik ezt a sajátságos erdőtelepítést, s lassan maga a természet tünteti el az erőszakkal ide telepített fekete-fenyveseinket. Az öreg fák tövében nincs felnövekvő új nemzedék, és ha ezek a fák itt végképp kiöregednek, elpusztulnak, csak az erdősen múlik, hogy néhány év elteltével találunk-e még itt fenyőket.

Már csak néhány méter a Kis-Villám csúcsa, vége a meredeknek! Megrohamozhatjuk a fehérre festett, hegycsúcsot jelző követ, s éljen! Már csak lefelé kell menni! Ki tiltaná meg nekünk, hogy így hódítsuk meg a csúcsot? Megtiltani talán senki, de ha netán visszanéznénk ilyenkor, hány szépség hever lábunk nyomán a földön... Hát igen, a rét virágai... Talán vigyáztunk volna... Most még nem késő visszapörgetni az eseményeket, lépünk ki újra a fenyvesből a napsütötte rétre, s rohanás helyett a virágokban gyönyörködve folytassuk utunkat az áhított 269 m-es hegytető felé!

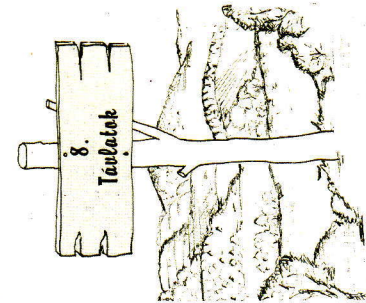
Aki rövid idő alatt, viszonylag kis területet bejárva szeretne minél több védett növényritkasággal megismerkedni, itt a legjobb helyen jár. Márciustól október végéig mindhárom évszak bőven kínálja szebbnél szebb növényeit, s ebbe még az is beletér, hogy szeptemberben ezt a rétet, környékbeli társaival együtt lekaszálják. Az igazi virágpompa azonban május tájára jellemző. A rét szegélyében nagyzevirőjű magasodik, sajnos ez a növény a virágszedők kedvence! Ám hamarosan megbosszulja a virág az értelmetlen pusztítást: olyan anyagot tartalmaz, mely bőrre kerülve allergiás kiütéseket okoz! Ezért te, mint természetvédő is csak óvatosan közelíthsz hozzá. Melegebb időben már egy méterről is érzed a növény citromillatát, a továbbiakban pedig csak szemmeddel gyönyörködj benne. Ám ilyenkor is nézd a földet, mert lehet, hogy észre sem veszed, és máris a pázsitos nőtzirom alkotja foltban állsz! E növény vezetőkérvét is onnan kapta, hogy levelei fűszerűen vékonyak, hosszúak. A virág pedig igen

rövid kocsánnyal a tő közepén bujkál. Amellett, hogy pártatlan szépségű virágra bukkanunk itt, érdemes újra szimatunkra hagytatkozni. Valódi sárgabaracklekvár illatot áraszt magából!

A rétre kilépve igencsak óvatosan kell lépkednünk, nehogy taposásunk áldozatává váljon az orchideák közé tartozó agárkosbor. Ez az alapvetően sötétlila virágú növény meglepő színváltozatokban jelenik meg rétünkön bizonyos években. A rózsaszínen át a hófehérig több árnyalatában gyönyörködhetünk. Ám ez a tarka rét még sokféle növényt rejtget. Ezek közül a magyar szegfű talán a legkedvesebb, hiszen neve is elárulja: csak magyar földön pompázik.

Miközben óvatosan a hegytető felé igyekszünk, talán el is fáradtunk a 269 méteres csúcs meghódításában. A szép kilátás, a hívogató rét sokakat csábít itt egy kis pihenésre. De te, aki már betekintést nyertél a növényvilág rejtelmeibe, bízunk benne, hogy még a letelepedőhelyet is körültekintően választod ki!

Rétünk tarkabarkasága, ha jobban körülnézel, nemcsak a virágpompából adódik. Hej, de sokan tolták itt úgy a szabadidejüket, hogy nyomuk még évek múltán is látszódik! Ezek az emberek is felfedezik, hogy a bokrok alatt kőhányások húzódnak, de nem a régi szőlőföldek jutnak erről eszükbe, hanem leleményes módon a virágok között alkalmi tűzrakóhelyet építenek a gyújtott kővekből. S mi több, nemcsak száraz fát, gallyat, hanem szemetet is égetnek itt! Ha ilyet látsz, ne hidd, hogy a Visegrádi Erdészet gondoskodott kényelmedről – ezek egytől egyig illegális tűzrakóhelyek!

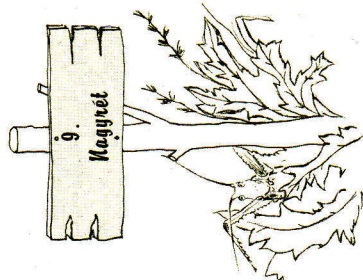

Mire az ember feljut a csúcsra, nemcsak alaposan elfárad, de szinte észre sem veszi, hogy mennyi tudomány szívott magába, s ennél fogva milyen széles látókörre tesz szert. Reméljük, veled is ez történt, hisz miközben látszolgálat csak ezt a kis hegyet ismerted meg, ismereteket gyűjtöttél jelenről, múltról, mely bizonyára meghatározza jövőbeni életedet. Ám az ember nevezetű élőlényt érdekesen találták ki: mikor már úgy érzi, sok mindent megtanult, így gondolhatná, hogy legalább ennyi tudással is rendelkezik, a csúcson veszi észre, mennyi ismeretlen dolog van még a világon. A kíváncsi, tudásszomjál rendelkező ember ilyenkor nem áll meg, legfeljebb lepihen, körülnéz, s ezután folytatja megkezdett felfedező útját. Tegyetek így ti is! Mi legfeljebb az irányt mutatjuk meg nektek, ráirányítjuk figyelmeteket néhány érdekességre, ám a többi már a ti dolgotok.

Itt ez a kő, melyen álltok. Azt bizonyára tudjátok, hogy ez jelzi a Kis-Villám hegy 269 méteres legmagasabb pontját. De kinek jutna eszébe azon gondolkodni, hogy mitől fehér? Hát persze, ez is ismerős: lemeszelték! Miből készült? Betonból, melyet kavicsból, cementből és vízből keverték össze valamikor. Ez mind olyan egyszerű, hétköznapi dolog... Ám ezek az anyagok nagy utat tettek meg, mire idekerültek. Nézzük először a vizet! Akár hiszed, akár nem, ha ezen a környéken megnyitysz egy vízcsapot, bizony a Duna vize folyik belőle, gondosan megtisztítva. A kavics megint a Dunához kapcsolódik: ezt a követ a Duna partján, de gyakran magából a folyómederből, kotrógépekkel bányásszák ki. S innen mindkét anyag forrását jól láthatod. De mi újság a mészzel és a cementtel? Ehhez nézz kelet felé, a Duna túlpartján magasodó hegyre. Ott látd a Naszályt, s tőle jobbra a közel fél évszázada működő mészkőbányát. Alatta tiszta időben kitűnően látszódik az a gýár, mely ma a Duna-Dráva Cementművek nevet viseli, hajdan Dunai Cement- és Mészművek volt a neve. Ebben a gýárban készül a hegyből bányászott fehér mészkőből az a cement, mely összefogja a beton kavicszemeit, s az a mész, mellyel nemcsak ezt a követ, de a házfalakat is fehérre festik.

A Naszály-hegy mészkőtömbje különös szigeteket alkot: körülötte csupa olyan hegyiséget látunk, melyek kőzete, az andezit fiatal, 15-20 millió éves, és vulkánosság útján keletkezett.

Északra és nyugatra a Börzsöny, maga a Visegrádi-hegység, a Naszálytól jobbra az alacsony Cserhát, s ha szerencséd van, hidegfront idején kitisztuló időben a Cserhát felett a szintén vulkáni eredetű Mátrát is láthatod! Maga a mészkő jóval öregebb, mint az andezit: 200 millió éve tengeri, meszes héjú állatok leülepedett, megkövesedett vázából alakult ki. Ki hinné, hogy ilyen mészkövet takarnak el szemünk elől vulkanikus hegységeink! Pedig az itt látható terület sok százmillió éve tenger borította, s ezt már csak a kéregmozgások során felszínre került Naszály-hegy mészkőtömbje bizonyítja nekünk, mai embereknek.

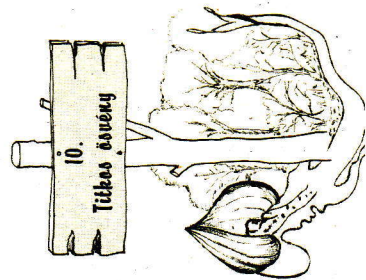
Míg fenn a csúcson kitérült előttünk a világ, hatalmas távolságokat járt be tekintetünk, óriási hegyeket pillanthattunk meg, tán felülkerekedett rajtunk az az érzés, milyen kis apróságok vagyunk mi itt, a Föld nevű bolygón! Kicsik vagyunk, mégis óriások, hisz körülöttünk hány olyan jószág van, kik ugyanúgy hatalmasnak látnak minket, mint te az imént több száz méter magas hegyeinket! Számukra izgalmaikkal teli dzsungel az, amit te itt rétnek nevezel. Kalandos mindennapjaiknak te is részese lehetsz: hasalj le kényelmesen a fűbe, s csak szemetet nyisd ki. Kisvártatva meglevenedik a rét, s a világ egyik legizgalmasabb filmje pereg majd szemed előtt. Kapkodd is ám tekinteted, mert mire megfigyelnéd, már ugrik is! Zöldes színével már azt sem látjuk, melyik fűszálon bújik meg... De enni csak meg kell állni e fűrgő állatnak: miközben leveleket rágszál, figyelj meg, mekkora „antennát”, azaz csápot visel fején. Ha ez jóval rövidebb, mint az egész teste, sáskával találkoztál. Ez az az egyszerű „trükk”, amivel meg tudjuk különböztetni a hosszú csápú szöcskétől! Nem is beszélve arról, hogy a sáskák igazi hazája a rét, a szöcskék inkább a cserjéket, fás területeket kedvelik.

Egy idő után már testeden is érzed a „sáskajárást”. Ne jédj meg, ha valaki belédruág! Nem tréfált meg senki, csak éppen útjába kerültél egy jókora sáskának. De nem minden sáska, amit annak hívnak! Nem ritka, hogy összefutsz az ájtatos manó népi nevet viselő imádkozó sáskával. Ő a foglálábúak hazai képviselője. Félelmetes ragadozó, jaj annak a kisebb rovarnak, ki első pár tuskés lába, a foglálába közé kerül! De nemcsak az idegennek, hanem párzás után a hímnek is menekülni kell a nőstény elől, mert ha nem vigyáz, irgalmatlanul felfalja! Ám nem gonoszágából teszi ezt: csupán nemskára kifejlődő kicsinyei számára szerez ilyen módon vadászterületet. Más, különös ízeltlábúval is találkozhatasz itt, akik nem fogják menekülésre a dolgot, ha érzékelnek téged. Ha állsz, bokamagasságban, ha hasalsz, szemmagasságban szövi hálóját az igen hatalmas

négyes keresztospók. Ha megpillantható, örülni a találkozásnak, igen ritkán figyelhető meg! A csodáspók hatalmas testével viszont ragadozóként veti magát áldozata után, képes 40-50 cm-t is ugrani!

Csupán jó szemünknek köszönhető, hogy észrevettük, ezen a réten is él az európai szöcskék óriása, az arasznyi méretű fűrészlábú szöcske. Bár testfelépítése, színe teljesen elrejtíti őt környezetében, akár te is észlelheted vele! Ez a hatalmas állat napközben pihenőjét tölti a növények közt. Am ha leszál az est, útjára indul, s bár lomha mozgású, mégis sikerül neki sásákkal, tücskökkel jóllaknia. Hazánkban nem gyakori, csakis olyan réteken üti fel tanyáját, ahol nem szaladgál száz gyerek, tehát a zavartalan sztyepprétek lakója. Kérünk, te is segíts abban, hogy ez a ritka rovar sokáig fennmaradjon itt, a Kis-Villámon!

Kevesen tudják, hogy a hazai növényvilágból nem hiányoznak az orchideák. Bár méreteikben meg sem közelítik a trópusok csodáit, mégis érdemes megismerkedni hazai orchideáinkkal, a kosborokkal. E kevésbé ismert növénycsaládot szépsége, különleges életmódja, bonyolult szaporodása, változatossága hazai flóránk legérdekesebb csoportjává teszi. Magyarországon mintegy félszáz orchideafaj él. Szépségük, élőhelyük beszüklése, környezeti tényezők iránti érzékenységek folytán az összes faj védett. Leszakítani, kiásni őket nem szabad, sőt tilos! Inkább gyönyörködünk bennük, fénykezzük őket. Igazi szépségük természetes élőhelyeiken élvezhető igazán.

Visegrád környékén a változatos természeti környezetnek, a természetismeret gazdálkodásnak köszönhetően egyre több orchideafajjal találkozhatunk. Jelenleg 11 félé kosborfaj él nálunk kisebb-nagyobb egységekkel. Áprilistól augusztusig a kaszálórétektől a sötét szurdokerdőig sokféle növénytársulás kínálja a virágkedvelők számára kosborfajainkat. Tavasszal a réteken szinte tömegesen virít az agárkosbor. Ugyanakkor évek telnek el, hogy erdőt járva véletlenül rábukkanjunk a hazai viszonylatban is ritkaságnak számító sápadt kosbor egy-két virágzó példányára.

A továbbiakban ismerkedjünk meg visegrádi orchideáink változatosságával, hétköznapi növényeinktől eltérő életmódjával.

Hazai kosborféléink a trópusi fán lakó fajokkal ellentétben talajlakók. Föld alatti szerveik - gumók és gyökörzsek - ősszel vagy télen töleveleket növesztenek, ezek áttelelnek. Fajtól függően tavasszal vagy nyáron virágznak. Ekkor tudjuk igazán megfigyelni őket. A csupán néhány hétig tartó virágzást követően rövid idő alatt beérlelik magjaikat, és a föld feletti részek elszáradnak. A Visegrád környékén élő kosborfajok kóroi hosszú ideig megmaradnak. Gyakran előfordul, hogy a tölevél kifejlődése után nem növeszt szárat a növény, így abban az évben nem is virágzik. Időnként még tölevelet sem találunk. Ez még nem jelenti azt, hogy elpusztult a növény! Orchideáink életében ez természetes jelenségnek számít, amit lappangásnak neveznek.

A lappangás különböző időtartamú lehet: egy évtől akár tíz évig is elhúzódhat!

A kosborvirág legfeltűnőbb része, a mézajak amellet, hogy fajoként különböző alakjával a legfontosabb határozóbélve, a beporzó rovarok számára „leszállópályaként” szolgál. A megporzás után a kosborok tokterméseikben egyedenként mintegy egymillió magot érlelnek.

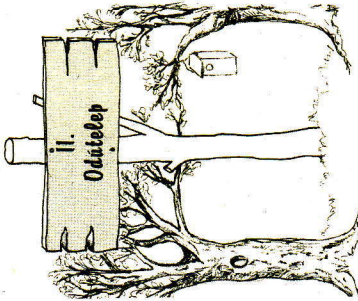
Az érett, lisztfinomságú magok szétszóródnak, a talajban megkezdődik a csírázás. Innentől elkezdve a többi növénytől eltérő módon folytatják életüket. A kis csíranövény továbbfejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges bizonyos gombafajok fonalaival való találkozás, ugyanis a csíranövény táplálkozni, fejlődni a gomba segítségével tud csak. A gombával együtt élő magoncok több évig fejlődnek a talajban, eközben kialakul a gumó vagy a gyökörz, és

megjelennek a levelek. Mivel a csíranövény és a gomba találkozása néhány esetben történik csak meg, az egy növény által érelt millió magból csak néhány új növény tud fejlődni. E nehézkes szaporodás is indokolja a növénycsalád minden tagjának védttségét.

Vegetatív úton a gumós kosborfélék nem tudnak szaporodni, hiszen az iker gumók közül a régi gumó elpusztul, és évente csak egy új gumó fejlődik, így csak fenntartja magát a növény. A gyökörzses kosborféléknél - nem minden faj esetében - az elágazásokból újabb hajtások fejlődhetnek ki.

Visegrád környékének orchideái és eszmei értékük

Fokozottan védett faj	
Bibor sallangvirág	100.000.-Ft
Védett fajok	
Agárkosbor	10.000.-Ft
Biboros kosbor	10.000.-Ft
Füles kosbor	10.000.-Ft
Sápadt kosbor	10.000.-Ft
Sömörös kosbor	10.000.-Ft
Tarka kosbor	10.000.-Ft
Madárfészek	5.000.-Ft
Fehér madáriszak	5.000.-Ft
Széleslevelű nőszőfű	5.000.-Ft
Kétlevelű sarkvirág	2.000.-Ft

Talán már te is rájöttél, hogy milyen feladatok várják az embert azon a hosszú úton, mely az igazi természetvédelem felé vezet. Azon már rég túl vagyunk, hogy nem bántjuk az élőlényeket. A következő lépés a tanulás: úgy kell járni-kelni a természetben, hogy minél több ismeretet szerezz az állatokról, a növényekről. Ha már ráléptél erre az útra, akkor tudod, hogy ez a fajta ismeretszerzés csupa élmény, élvezet! S mi a célunk ezzel? Segítségre szoruló élővilágunknak csakis úgy tudunk jót tenni, ha ismerjük szokásaikat, igényeiket. Az az ember, aki már tudatosan tesz is valamit a természetért, mondhatja el magáról, hogy teljes értékű természetvédővé vált. Ehhez nem kell megvárnod, míg felnőtt leszel! Az aktív természetvédelem egyik módja a madárvédelem. A recept a következő: végy magad mellé néhány jó társat, keressetek fel egy tapasztalt madárász. Tanuljátok meg tőle, hogy a madarakat sokféleképpen lehet osztályozni, többek között fiókanevelési szokásaik szerint. Jegyezzétek meg, hogy amíg a madarak egy része nyitott fészekben fészkel, addig másik részük csakis tető alatt képes kicsinyeit felnevelni. Ezek a madarak kiskorukban kényesebbek, mint a többi, óvni kell őket szélől, hidegtől. Őket a madarak odálokba madaraknak. De válogatós egy fajta ám az odálokba madár! Nem akármilyen fészkelőhely jó ám neki! Először is alaposan körülnéz lakóhelyén, öreg, odvas fát keresve. De kevés helyen talál ilyen, s ha van is, lehet, hogy már foglalt! Hova teszi hát a fészket? Lesz-e fiókája? Bizony, nagy kérdések ezek cinkéinknél, fakopáncsainknál, csúszkainknál, rozsfarkúinknál! Ekkor lép be a képbe a madárismerő, madáriszerető ember: sok-sok megfigyelése után „leutánozta”, milyen lakást kedvelnek odálokba madaraink. Ha már van madárászotok, ti is könnyedén összehálíthatok olyan madárodút, mely itt függ felettetek az ágon. Ezt az úgynevezett B1 típust, mely pontosan 32 mm-es rőpnyílással rendelkezik, választják természetes lakhely

hiján színcinke méretű madaraink. Ha kertes házban laksz, érdemes otthon is kihelyezni egyet, biztosan lesznek lakói! Ezzel is hozzájárulsz ahhoz, hogy legalább 10 fővel növekedjen Magyarország színcinkeállománya, nem is beszélve arról a jó érzésről, hogy már igazi természetvédő lettél!

A mesterséges madárodúkat évente többször óvatosan leemeljük helyükről, tetejüket felnyitva ellenőrizzük, mi található bennük. Május-június táján várhatóan fiókákat látunk, a késő őszi ellenőrzéskor pedig az elhagyott fészkekanyagot az odú gazdájának kell kitakarítani, hogy következő tavasszal szép tiszta lakás várja madarainkat. Ám ellenőrzéseink során sokszor meglepő dolgokat tapasztalunk. Mert bár tollas kis barátaink számára készítettük e sajátos lakást, jó néhány más állat is beköltözhet. Május táján egy kedves kisemlős, a nagypele családi életébe pillanthat be a szerencsés megfigyelő. Pelemama száraz falevelekből készíti el kényelmes fészket a madárodú rejtékében, itt hozza világra, s neveli fel kicsinyeit. Ha még sosem láttál nagypelet, bizony, nehéz elképzelned, milyen az, ha fényes cipőgombszemével nézik a kíváncsiskodókat. Ez az állat leginkább a mókura emlékeztet, egyesek véleménye szerint külsőre olyan, mintha a mókust az egérrel keresztettké volna. A gondos mama nem sokáig engedi nézegetni a kicsiket: néhány perc alatt feltűrja levélfészket, s elrejtí ivadékait a látogatók szeme elől. A nagypele télen is használhatja az odút, itt vészeli át alvással a hideg telet.

Alkalmi látogatóval is összefuthatunk odúellenőrzéseink során. De jaj annak a fészkelőnek, akihez besurran kopogás nélkül egy falánk erdei sikló! Akár fiókat talál az odúban, maradék nélkül lenyel mindent. Szegény madárszülő, ilyenkor hiába hangoskodik, jajveszékelné, nem tudják megakadályozni a bajt. Ám az idő minden megold, hamarosan pótköltés keretében újra fióktól lesz hangos az odú. De mi legyen az erdei siklóval? Hogyan nézzünk rá ezután, mint madárgyilkosra, vagy mint egy éhséget csillapító erdei állatra? Ha visszaemlékeztek Fekete István Tüskevár című regényére, Tutajos baltával tette ártalmatlanná a siklót, s ezt még a fiút természetvédő magatartásra nevelő Matula bácsi is elismeréssel fogadta. De azóta sokat változott a világ, s a ragadozókkal szembeni ellenérzésünk. Ma már a ragadozó életmódot folytató állatokat nem a gyilkosok, hanem a tápláléklánc részei közé soroljuk. Így, bár látványa szívszorító érzést kelthet bennünk, a ragadozást létfontartó és állományszabályozó tevékenységként kell értékelnünk.

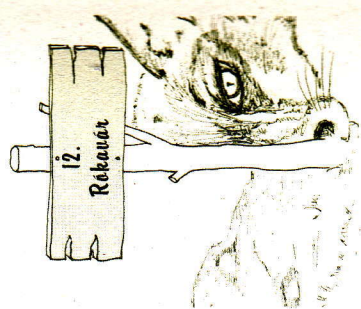
Nem mindennaposak a feljebb olvasott események, az egyhangúnak tűnő hétköznapiokon üres odúkat találunk. Vagy csak üresnek tűnő? Nézd csak meg alaposan: pókháló, pók, bodobácsok, hernyók, bábok kérték ide alkalmi bebocsátást.

Bármennyire izgalmas dolog a természetben való kutatás, nem illik, sőt, valamikor egyenesen nem szabad más házába bárkinek betekinteni, így neked sem!

Szakember vezetése nélkül tilos a kihelyezett madárodúkat bármilyen vizsgálata! Sosem lehet tudni, melyikben fészkelnek egészséges emberre nézve is életveszélyes szúrású darazsak!

A kistermetű padlásdarázs is lehet veszélyforrás, de ha a hatalmas lódarázs kerül a látóteredbe, tudnod kell, hogy a közelben lehet a fészke, ami a mi madárodúinkban is készülhetett. Ott aztán nyüzsgönek a többiek. Könnyen feldühödhetnek egy heves mozdulattól, szaladgálástól, s akit megtalálnak, valóban nagy bajba kerülhet. Ezért okos enged, számár szenved alapon az első lódarázs láttán nyitott szemmel, figyelmesen, lassú, de határozott léptekkel, hagyd el a területet!

Tudjátok-e, hogy milyen kiváló geológusok a rókák? Ezen a vidéken roppant jó érzékkel találják meg azt a helyet, ahol a vékony talajfelszín alatt nem vulkáni kőzet, hanem lösz található. Ez a sárgás színű kőzetféle, ha körülnézel, jó pár helyen alkot foltokat. Tapintsd meg, morzsold szét! Nem is kell nagy erőfeszítést kifejtetni, s kezedben finom porszemcsékké esik szét. A lösz a környék egyik legfiatalabb kőzete, csak néhány tízezer évvel ezelőtt került ide a szél szárnyán, porvihar alakban a jégkorszakban. Itt, úgy látszik, megállt a szél, és a lösz szemcséi leülepedtek, majd a fejlődő talaj vékonyan beborította. Természetesen rókáink nem iskolában tanulták meg a kőzetek tulajdonságait, hanem tapasztalati úton. A Kis-Villám ezen keleti oldalán találták meg azt az ideális helyet, ahol karmuk segítségével kényelmes, zegzugos, több ki- és bejáratú rendelkező várat építhettek maguknak. Itt az út mellett egy lakóvárat láthatok. Nem messze innen, de rejtett helyen van az a vár, ahol rókamama világra hozza, majd felneveli kölykeit. Fekete István Vuk nevű rókáját mindannyian ismerhetitek. Az ő történetén keresztül hiteles képet kapunk a rókák szokásairól, életéről. Ez a történet nem mese, akár ebben a rókavárban élő család sorsáról is szólhatna.

Elevenítsük fel a kis Vuk történetét most úgy, mintha itt és most közöttünk lenne! Mennyi emberi vonással vértetete fel az író, Fekete István ezt a kis rókát... Ám ez sem mese! Hiszen a fiatal állatoknak is tanulniuk kell, hogy felnőve önállóan megállják helyüket a világban. Emlékezték? Vuknak először is azt kellett megtanulnia, hogy nappal alszunk, este pedig vadászunk. Te, mint a simabőrű gyermeke nyilván fordítva csinálod. Azaz ami az alvást illeti... Ám most, mikor a rókavár közelében vizsgálódsz, ez az időszak pont a rókák alvási idejére esik. Ezért, bár nem tudhatjuk, tartózkodik-e éppen valaki a kótörékben, illik csendben viselkedni, ne zavarjuk pihenőjüket! Azt azért óvatosan megállapíthatod, hogy mostanában használják-e vörös bundás barátaink ezt a várat. Ehhez elég egy pillantás a bejáratra: ha már volt ideje a póknak hálót szőni oda, világos, hogy máshol tölti idejét rókánk. Ha viszont friss kaparás, szerencsés esetben nyomok, melyek leginkább a kutya lábnyomára emlékeztetnek, láthatók – ez mindent elmond. De hiába lábnyom, hiába utalnak jelek arra, hogy a rókavár bizony lakott, tudjuk, te is arra vársz, hogy csak egy kis időre is, de a maga valóságában pillanthasd meg a lakókat. Eláruljuk: ehhez bizony nagy szerencse kell. E sorok írói is közel két évtized során mindössze két alkalommal találkoztak a Kis-Villám rókáival fényes nappal.

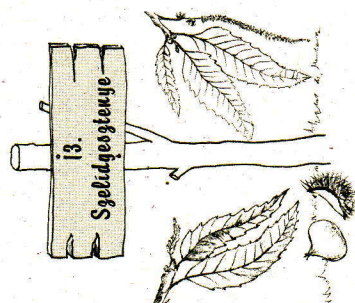
Elég régen történt, itt, a titkos ösvény közelében. Természetkutató óvó nénik kis csapata bandukolt vidáman az úton. Őrültek a tavasznak, az ébredő természetnek, s az ibolyaillatú erdő szélén, egy éles kanyarban hirtelen megtorpantak. Lett is csend egyszerre, mikor megpillantották az út közepén pihegő kiskrókát. Oly kicsi, oly gyámoltalan volt szegényke, hogy még csorgó nyálát sem tudta nyelvével letörölni. Tán még fiatalabb lehetett, mint a kis Vuk, aki első önálló útjára indult. Még azt sem tanulhatta meg, hogy a simabőrűtől bizony óvakodni kell... Arra még ti is emlékezhettek, mennyire szeretett benneteket annak idején óvó néntek. De jó ha

tudjátok: az óvó nénik nemcsak a gyerekeket, hanem a kisállatokat is szeretik. A kis csapat is azonnal a legkülönbözőbb módon szeretett volna segíteni a kőlyökróknak: volt, aki kosárban vitte volna haza, hogy majd felneveli, volt, aki buksi fejcskékjét simogatta volna meg... De hiába a jószándék, ezzel, mindenki tudta, csak bajt okoztak volna. Ezért csendben, lábujjhegyen kikerültek a kis állatok, történién minden úgy, ahogy a természet akarja. Mindenki sejtette a történet folytatását: a gondos rókamama csavargó kicsinyt hazahívta, s újra teljes lett a család.

Egy fél éves róka már önállóan vadászik, tehát a kőlykök hamar felnőnek, s anyjukat elhagyva élnek tovább a rókaik magányos életét. Am mielőtt létrejön évről-évre az új róka család, ezt egy sajátos udvarlás, párkeresés előzi meg. Akár hiszed, akár nem, ezt nevezik koslatásnak! Január-február táján történik mindez, holdvilágos téli éjszakákon. A Kis-Villámon élő róka pár egy alkalommal napszakot tévesztvén kora reggel ült ki a rókavár melletti vadkörtefa alá világba kiáltani szerelmi vágyát. A rét alján, bokrok mögül figyeltük e nem mindennapi eseményt. Az amúgy igen figyelmes róka nem vette észre, hogy nézőközönsége is van: vonytíva ugatott, kaffogott ég felé tartott fejével. Hogy ezután megtalálta-e párját, azon a tavaszon hány kistróka született – ezt már homály fedi.

Kirándulásaitok során gyakran találkozhattok egy igen feltűnő piros, közepén egy rókafejet ábrázoló plakáttal. Hogy ilyen nagyon feltűnő, egyáltalán nem véletlen. Nagyon fontos dologra hívja fel a figyelmet! Ha ilyenkor az erdőben elhullajtott húsdarabkákat láttok, biztosak lehettek benne, hogy ez egy gyógyszerrel átitatott „csalétek”, mely rókaink egészségét védi a halálosan veszélyes vesztettség ellen. Ez a betegség nemcsak a rókaikat fenyegeti, de igen könnyen házi kedvenceink, sőt még mi magunk is áldozatává válhatunk. A közutadban az a tévhit terjedt el, hogy minden róka veszélyes, mert vesztett. Az igazság az, hogy korábban rókaállományunk több, mint fele valóban megbetegedett. Szerencsére néhány éve, mióta ezt a megelőzést alkalmazták, szinte teljesen megszűnt a fertőzöttség. Ennek köszönhetően a rókaik létszáma jelentősen megnőtt, ezzel veszélyeztetve fennmaradásukat. Hiszen azt már mind tudjuk, hogy egy adott terület csak meghatározott számú állatot képes táplálékkal ellátni. De a természet most is bebizonyította, hogy okosabb az embernél: egy újonnan elharapódzó betegséggel, a rühösséggel szabályozza az állományt átvéve ezzel az emberre is veszélyes vesztettség állomány szabályozó szerepét.

Most már láthatjátok, hogy milyen sokféle képet alkothattunk hazánk legnagyobb testű ragadozójáról. Am ha olyan szerencséd van, hogy a természetet járva összefutsz vele, jusson eszedbe, hogy a róka nem házilátat, bárhog is viselkedik, csak szemeddel gyönyörköd j bennük, egészséged védelme érdekében sose érj hozzá!

Gömbölyű és tuskés, megsűr, ha megfogod, ordítasz ha kibontod, belsejét meg megszütöd. Mi az? Nem, a sündiszót nem esszük meg, más e találós kérdés megjelítése. Tán már te is rájöttél, szelídgesztenye! Akit már egyszer is megbökött tuskés burka, elgondolkozhatott azon, mitől szelíd, mikor oly vadul megsűrzt? A vadgesztenyével ellentétben szelídgesztenyénk termése ehető, finom csemege akár sütve, akár főzve. A vadgesztenye „vadsága” az, hogy nem ehető. Aprópól! Tudjátok, hogy e két növény nem is rokona egymásnak? Ugyan mindkettő más tájékról érkezett Magyarországra, csak sötétbarna termése, illetve magja hasonlósága miatt kaptak nálunk mindketten a gesztenye nevet.

A szelídgesztenye évente kétszer kerül a figyelem középpontjába. Június elején nyílnak porzós virágai, melyek mint halvány sárga bundás „hernyók” sokasága, boríják be a fákat. Itt a Dunakanyarban, Visegrádon és a még ma lévő Nagymaroson látszódió igazán, milyen erdőfoltokat alkotnak a hegylodakon. Azt még ma sem tudjuk, hogy Itáliából a rómaiak, vagy évszázadokkal később az Anjou-ház uralkodói hozták-

e erre a vidékre magukkal az első szelídgesztenyefákat, annyi azonban bizonyos, hogy a Dunakanyar legalább olyan jelentős szelídgesztenye-termő vidék, mint Magyarország legnyugatibb vidékei. S ahány ház, annyi szokás, szokták mondani, minden gesztenyes vidéknek megvannak a maga hagyományai. Azt tudomásul kell venni az októberben kirándulóknak, hogy ekkor van a gesztenyehullás ideje, s mivel a gesztenyészórók többsége magántulajdonban van, nem gyűjthetsz akárhol e csemegéből! Azt is érdemes idejekorán megtanulni, hogy a gesztenyét nem leszedjük vagy bottal leverjük, mint ahogy némely mohó látogató teszi, hanem felszedjük, hiszen a lepottyannál jelzi a termés, hogy megérett. A gazdák ezen a vidéken mindig a tuskés burokkal, a kupaccsal együtt szedik fel a gesztenyét, csak azok a „sündiszók” maradnak a fa alatt, melyek nem rejtenek termést. Ezt nevezzük sutának. A termést pincékben tárolták, s mindig csak annyit pucoltak meg, amennyit éppen felhasználtak. Bár manapság igen sokféle gesztenyes csemegét kóstolhatunk, nálunk hagyományosan a platnin süített gesztenye illata töltötte be a konyhákat.

Betegségek nemcsak állatállományainkat tizedelhetik meg, hanem bizonyos fajfajainkat is kipusztíthatják. Sajnos dunakanyari gesztenyéseink léte is veszélyben forog! A gesztenyepusztulásnak is nevezett kéregrák hegyről-hegyre terjed, s amerre megjelenik, minden gesztenyefát elpusztít. Főként az idős, de bőven termő fák vannak veszélyben. A betegséget egy gombafaj felelős, melynek spóráit többek közt a madarak, a szél, az eső szállítja erdőről-erdőre. Sokáig csak a fák kivágásával, a faanyag helyszínen való elégetésével tudtunk védekezni a kór ellen. Manapság már sikerrel alkalmaznak egy olyan módszert, mely hasonló az oltáshoz. Mesterségesen megfertőzik a fákat a legyengített kórokozóval, majd hagyják, hogy a fa maga védekezzen a korábban végzetes betegség ellen.

Az Erdőanya az Erdészek Barátság Parkja utolsó oszlopa. Nevét az itt táborozó gyerekektől kapta annak okán, hogy bármerre is kiránduljunk ezen a vidéken, előbb-utóbb mindig ennek az oszlopnak a tövében ülve találjuk magunkat. Ilyen alkalomak egyikén született a mese, ami a mi erdeinkről szól. Hiszen ha előrenézünk, a Mogyoró-hegy fáinak tetejét látjuk, jobbra a Nagy-Villám magasodik fölénk, mögöttünk pedig a megannyi csodát rejtő kis-villám nagyrét terül el. Mind szinte karnyújtásnyira tőlünk. Hisszük a mesét, miszerint az Erdőanya onnan a magasból tekintetével pásztázza e tájat, és ha olyat lát, ami szemének nem kedves, szemtelő embert, védett virágcsokorral sétáló turistákat, erdőgyújtogatókat, crossmotorosokat, és még hosszasan sorolhatnánk, bizony igen keményen bosszút áll. A meséből jól tudjuk, hogy a gonosz mindig elnyeri méltó büntetését. Hogy Erdőanya hogyan teszi, azt már te is sejtethet. Észre sem vesszük, s egy csapásra pusztasággá változtatja csodás környezetünket. De sok helyen megtörtént már mindez... Ez jusson eszedbe, ha a természetet járod.

Erdőanya szobrát, mint olvashatod, az ország erdőfelügyelőségei állították. A mi erdeinkre járva figyelmezteti a szemtelőket, a virágzedőket, a fatolvajokat. Ennél sokkal prózaibb feladatai vannak. Ő azt ellenőrzi, hogy erdészeink megfelelően dolgoznak-e az erdőben, úgy bánnak-e a felcseperedő fákkal, mint anya gyermekével, ha fakitermelésre kerül sor, valóban csak annyi fát vágat ki, amennyit az erdőtervben előírtak. A jó szemű erdőfelügyelő azt is képes egy szempillantás alatt felmérni, hogy erdészünk ügyel-e a megfelelő vadlétszám fenntartására is, ami a jövő erdejének záloga.

Az erdész az erdő gazdája. Sokan nem tudják, mekkora kincs felett őrködnek erdészeink! Külső szemlélő számára úgy tűnhet, hogy csak sétálgat, kirándulgat az erdőben, s a világon a legjobb dolga neki van. Am a látszat megint csal! A sétáló erdész jó szemével

észreveszi a legkisebb hibát, szabálytalanságot is. Ha nincs kint területében, honnan tudná, mekkora a vadlétszám, hol történt vadkár, illegális fakitermelés? Lassú gyaloglásai alkalmával veheti csak észre, hogy fel kell-e készülni a gyapjaslepke-invázióra, vagy nyugodtan várhatja a tavaszt. Ez a veszedelmes rovar a fák törzsére helyezi el petecsomóit, sárga, tűzfrintos nagyságú gyapjas foltot képezve. Ha időben nem távolítják el ezeket, bizony hatalmas kárt okoznak majd tavasz folyamán a petéből fejlődő hernyók! Nem egy példa volt erre mostanában Magyarországon, gondolj csak a Balaton-felvidéki erdőkre. Ott szinte teljesen lekopaszították a gyapjaslepke-hernyók a fákat, ezzel hatalmas károkat okozva nemcsak az erdőnek, hanem az erdőgazdáságnak is. E példának is érzékelteti, hogy a kényelmes sétának tűnő bejárás komoly erdővédelmi feladatokat jelent. Segítsd te is az erdősz munkáját azzal, hogy úgy viselkedsz az erdőben, mintha te is a természet része lennél, jelenléted legyen szinte észrevehetetlen, s ha te veszel észre valami szabálytalanságot, segítségünkkel jelentsd neki. Csak így, közös erővel sikerülhet fenntartani környezetünket úgy, mint ahogy mesebeli Erdőanyánk megteremtette.

Végigjárva a Kisvillámi Vadvirágos Tanösvényünket, nemcsak a növényekről, hanem környezetükről is széles körű ismereteket szerezhetél. Mi, az Erdei Művelődés Háza munkatársai 1988 óta figyeljük, tudjuk, hogy csak az lehet igazi természetvédő, aki érti is a természet nyelvét, ehhez szükséges az a rengeteg ismeret, amit a természet nyitott könyvként kínál nekünk. Ha figyelmesen végigjártad tanösvényünket, a 14 állomáspontra át segítettünk abban, hogy a természethez közelebb kerülj, s vedd észre, hogy a legapróbb kőnek is ugyanolyan fontos helye lehet a környezetben, mint egy hatalmas fának. Az általunk átadott tudomány jó alap lehet ahhoz, hogy megismerd környezetet, értő szemmel tudd figyelni, még akkor is, ha más tájékon jársz.

Sok titkot rejtenek még a környező hegyek. A Mogyoró-hegy, a Nagy-Villám, s most már a Kis-Villám is könnyen megismerhető kiépített tanösvényeink segítségével. Mire legközelebb erre jársz, már biztosan elkészül legújabb tanösvényünk, az Árpily-völgyi Rege-Termő Tanösvény. Néhány év, s bármikor jársz a Visegrádi Kirándulóközpontban, tanösvény-hálózatunk mindenki számára felfedi rejtett kincseit a Fekete-hegytől a Vár-hegyen át a természetvédelmi nevelés fellegváráig, az Erdei Művelődés Házáig.

Kívánnuk, hogy minden felfedező utadról új, felejthetetlen élményekben gazdagon térj vissza!

Az Erdei Művelődés Háza szakvezetői

További információval az alábbi címeiken, telefonszámokon szolgálunk:

Levélben:

Pilis Parkerdő Rt. Visegrádi Erdészet
2025 Visegrád, Mátyás király út 4.

Telefonon és faxon:

Erdei Művelődés Háza
06-26-398-227

E-mailben:

emh@pprt.hu

Honlapunkon:

www.parkerto.hu

1. Árvalányhajás

Az Árvalányhaj melyik részét gyűjtötték régen a cserkészek?

- 1 levelét
- 2 termését
- X virágját

2. Történelmi látkép

Melyik épület alapjait tették le a legkorábban a felsoroltak közül?

- 1 Római katonai tábor
- 2 Fellegvár
- X Salámon-torony

3. Kőhányás

Melyik a Visegrádi-hegység alapkőzete?

- 1 Dachstein-mészó
- 2 andezit
- X gránit

4. Bokorerdő

Melyik az a faj, amelyiket biztosan nem találod meg bokorerdőinkben?

- 1 molyhos tölgy
- 2 virágos kőris
- X bukk

5. Leánykőkőrcsin

Melyik évszakban nyílik a leánykőkőrcsin?

- 1 tavasz
- 2 ősz
- X nyár

6. Fenyves

A fenyőféléknek melyik része a toboz?

- 1 gubacs
- 2 termése
- X virágzata

7. Virágos rét

A felsoroltak közül melyik orchideaféle?

- 1 agárkosbor
- 2 pázsitos nőszirm
- X nagyzevirágú

8. Táviatok

Melyik közt üledékes eredetű?

- 1 mészkő
- 2 kavics
- X andezit

9. Nagyrét

Melyik állat viseli a leghosszabb csápot?

- 1 sáska
- 2 szöcske
- X pók

10. Titkos ösvény

Hány magot érlel átlagosan egy tő kosbor?

- 1 kevesebb, mint 10
- 2 kevesebb, mint 1000
- X millió nagyságrendű

11. Odútelep

Melyik állat nem költözik mesterséges fészekodúba?

- 1 nagy pele
- 2 mókus
- X erdei sikló

12. Rókvár

Mely betegséggel fertőzhet meg embert is a róka?

- 1 vesztettség
- 2 rühösség
- X mumpsz

13. Szelídgesztenye

Melyik termés nem visel szúrós burkot?

- 1 szelídgesztenye
- 2 vadgesztenye
- X kocsánytalan tölgy

+ Erdőanya

Melyik hatóság lát el felügyeletet a felnövekvő erdő védelme felett?

- 1 Erdőrendészet
- 2 Erdőfelügyelőség
- X Erdőrendezőség

T O T Ó

NÉV:

I X 2

1. Árvalányhajás

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

2. Történelmi látkép

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

3. Kóhányás

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

4. Bokoreldő

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

5. Leánykökörösín

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

6. Fenyves

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

7. Virágos rét

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

8. Távlatok

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

9. Nagyrét

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

10. Titkos ösvény

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

11. Odútelep

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

12. Rókavár

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

13. Szelídszeszénye

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------

+1 Erdőanya

☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------